

LeeS Een tentoonstelling van **scription** over hoe we leren lezen in Nederland.

Het reizend maken van LeeS is mogelijk gemaakt door Cubiss.

LeeS is tot stand gekomen door de samenwerking tussen deskundigen en studenten, ideële instellingen en musea. Het was ieders insteek om het verhaal over leren lezen te vertellen vanuit de eigen invalshoek.

Het belang van lezen

Ons denken en voelen leggen we vast in teksten, geven we door in briefjes, boeken, websites en smsjes. Kunnen lezen en schrijven vormt de basis van onze culturele en sociale vaardigheden. Dit zijn geen aangeboren vaardigheden, maar vaardigheden die we ons door langdurige oefening meester maken. Ze stellen ons in staat om de mooiste gedichten te lezen, om kennis te nemen van wetenschappelijke ontdekkingen, gepassioneerde liefdesbrieven te schrijven of te chatten met vrienden. Wie daarentegen niet kan lezen en schrijven loopt grote kans op minder of geen maatschappelijke participatie, op een laag inkomen en op een slechtere gezondheid.

Hoe raakt een kind vertrouwd met de wondere wereld van letters en hoe maakt het zich de sleutel eigen van het geheim van de geschreven taal. En hoe krijgt het plezier in lezen? Kinderen van nu, kunnen na een half jaar in groep 3, al een eenvoudige tekst lezen. Maar hoe moeilijk kan het leven zijn als leren lezen niet goed lukt en je laaggeletterd blijft?

Frater Caesarius Mommers zag het belang van lezen al vroeg in. Daarom ontwikkelde hij in 1958 de nieuwe leesmethode 'Zo leren lezen' en later de versie 'Veilig leren lezen', waarmee inmiddels ruim zes miljoen Nederlanders hebben leren lezen.

Eerst spellen dan lezen

Kinderen leerden tweeduizend jaar lang spellen door eerst alle letters te noemen bij hun namen uit het alfabet. Als je dat doet klinkt het woord als 'ie-ka' en niet als het eerste woordje dat de kinderen van groep 3 nu leren lezen op hun eerste schooldag. In het oude Griekenland was het normaal dat een kind er jaren over deed om vloeiend te leren lezen. In het Romeinse rijk werden de lessen over drie klassen verdeeld: eerst leerden de kinderen het alfabet, in de tweede klas de lettergrepen en tenslotte de hele woorden.

Lezen was niet voor iedereen

Tot in het begin van de Middeleeuwen werd op kloosterscholen nog les gegeven met deze spelmethode. Er werd Latijn geleerd om Bijbelse teksten te kunnen lezen en schrijven. Op de eerste schooljes leerden alleen jongen spellend lezen om als misdienaar te kunnen dienen en de vespers te kunnen zingen. Door de letternamen eindeloos te herhalen leerde een kind een woord kennen, zodat 'gé-oo-dé' uiteindelijk als 'God' kon worden herkend. Toen er meer scholen kwamen en de boekdrukkunst was uitgevonden, maakte men eenvoudig lesmateriaal. Het 'abécédarium' was een boekje waarin het alfabet in allerlei verschillende druk- en schrijffletters stond afgebeeld, samen met een

aantal gebeden. Doordat de kinderen het alfabet en de gebeden uit het hoofd moesten leren, herkenden ze op den duur de letters in de woorden van het gebed. Veel kinderen kwamen na jaren oefenen echter niet veel verder dan het schrijven van hun naam. Uit Engeland kwamen de 'hoornboekjes': kleine plankjes met een handvat waarop het alfabet en een gebed stonden gedrukt. Een doorzichtige laag van geitenhoorn beschermde de gedrukte letters. Met deze boekjes werden kinderen in de klas aan het spellen gezet. Het kon een hels kabaal zijn als al die stemmetjes door elkaar heen aan het oefenen waren. De meester gaf individueel instructies aan de kinderen en flinke lijfstraffen aan hen die niet goed hun best deden.

Hoe klinken de letters?

Het invoeren van de klankmethode in de 18e eeuw is misschien wel de grootste revolutie geweest in de geschiedenis van het leesonderwijs. Deze methode ging meer uit van de klank, dan van de namen van de letters. In 1791 sloot schoolhoofd J.J. Schneither een weddenschap. Hij leerde kinderen in 60 lessen lezen door platen met verschillende afbeeldingen te gebruiken. De kinderen benoemden eerst de plaatjes en daarna spraken ze de lettergroepen uit: kraai-aai, kooi-ooi.

In 1800 kwam J.H. Niewold met een echte klankmethode: 'Spellend Onderwijs'. Hij gebruikte afbeeldingen waar de klank bij moest worden gevonden en hij ontwikkelde een letterrad. Hiermee konden de kinderen nieuwe woorden vormen waarvan ze de klanken afzonderlijk konden uitspreken. Begin 19e eeuw ontwikkelde P.J. Prinsen een klassikale methode met leermiddelen die al snel op veel scholen werd gebruikt. Hij maakte gebruik van de 'leesmachine van Delabarre': een kast met vakjes waar letterkaartjes in lagen en een bord waarop met de kaartjes woorden werden gevormd. Op wandplaten stonden de klanken die de kinderen erbij moesten leren. Elk kind had een eigen leesplankje.

Heel bijzondere normale woorden

Eenvoudige, eenlettergrepige woorden als: maan, peer of touw waarin alle letters in hun oorspronkelijke klank voorkomen noemen we normaalwoorden. Door H. Bouman werd in 1866 voor elk van de 15 normaalwoorden van zijn methode roos, peer, hoed een mooie wandplaat met een vertelling gebruikt, samen met versjes en liedjes. Deze methode werd de basis voor veel methodes daarna. Het bekende raam, roos, neef werd in 1895 bedacht door M.B. Hoogeveen. Hij gebruikte een klassikaal leesbord met plaatjes en losse letters om de woorden onder de plaatjes te hangen. Ieder kind had een eigen kleine versie van dat leesbord. Het vernieuwende aan deze methode was, dat hij de kinderen woordjes liet leggen nog voordat ze konden schrijven.

Gebaseerd op de methode van Hoogeveen kwam een aantal jaren later J.H. Colenbrander met de methode geit, zeep, does waar hij een grote vertelplaat aan toevoegde. In 1905 ontwikkelde de Tilburgse frater Euthymius Becker een klassikaal leesbord met een vertelplaat en 18 normaalwoorden en voor individueel gebruik bijbehorende leesplankjes. Zijn Aap, roos, zeef was als katholieke methode ontstaan, maar aan het leesbord en de leesplankjes viel niets 'katholieks' af te lezen. In de op Beckers methode gebaseerde nieuwe boekjes 'ik lees al' die in 1910 door Reynders en Doumen werden gemaakt, stonden wel enkele godsdienstige vertelplaten.

Hele woorden lezen

Rond 1930 ontstonden er nieuwe ideeën over hoe je kinderen les moest geven. De Tilburgse frater Sigebertus Rombouts, alias Govert Grazer ging ervan uit dat een kind hele woorden en zinnen hoort en vond het splitsen van woorden in klanken onnatuurlijk. Zijn medefrater Cassianus Versteeg ontwikkelde hierop de eerste Nederlandse globaal methode; 'Echt lezen'. Bij deze 'heele-woord-methode' werden platen met woordstroken eronder gebruikt: oor, oom, noot. Er werden woordkaarten bij

allerlei voorwerpen in de klas gezet. Kinderen leerden de hele woorden niet alleen lezen, maar met schrijfreepjes ook meteen schrijven. In 1935 verscheen de globaal methode 'Van kindertaal tot moedertaal' van Evers, Kuitert en van der Velde. De lessen gingen uit van het verhaal en de hele zin. Kinderen leerden direct hele zinnen lezen en schrijven. Bij de methode hoorden wandplaten met teksten als: 'zie je guus wel, hij laat paul zijn tol zien'. Tussen 1930 en 1960 werden normaalwoord- en globaal methodes beiden gebruikt. Doordat bij globaal methodes de uitval van kinderen te groot was, leek de tijd weer rijp voor een nieuwe methode...

Hakken en plakken

Toen in 1958 frater Caesarius Mommers afstudeerde met een scriptie over zeventientig verschillende leesmethodes, kreeg hij de opdracht een nieuwe methode te maken. Die moest het goede combineren uit de al bestaande methodes. Samen met een aantal medefraters ontwikkelde hij de structuurmethode 'Zó leren lezen' waarvan velen de woorden boom, roos, vis en de tekeningen van Toos Koedam nog kennen. De kinderen maakten van het hele woord letters en klanken en van die letters en klanken weer het hele woord. Dit wordt 'hakken en plakken' genoemd en wordt met behulp van structuurstroken tot op de dag van vandaag nog op basisscholen gedaan.

De leesvader van nederland

1946. De jonge frater Caesarius Mommers begint aan zijn eerste schooldag als onderwijzer. Met de methode 'Echt Lezen' laat hij zijn leerlingen uit de eerste klas hun eerste stappen zetten op weg naar geletterdheid. Als jonge leerkracht ziet hij dat goed en begrijpend kunnen lezen de maatschappelijke kansen van ieder kind aanzienlijk vergroot. Daarom ontwikkelt hij de nieuwe methode 'Zó leren lezen', waarmee kinderen niet alleen goed leren spellen maar ook meteen het hele woord leren begrijpen. De methode wordt aanvankelijk gemaakt voor het katholieke onderwijs. Als er ook vraag komt vanuit openbare scholen verschijnt er in 1963 een vernieuwde, algemene methode met de naam 'Veilig leren lezen'. Bij dit nieuwe pakket komen meer leermiddelen zoals een ladekastje met allerlei letter- en leerspelletjes waarmee kinderen individueel kunnen oefenen. Aan deze methode zal hij de rest van zijn leven blijven werken. Hij zoekt daarbij voortdurend naar mogelijkheden om ook kinderen met een taalachterstand of leerprobleem plezier in lezen te geven.

Caesarius introduceert het gebruik van prentenboeken in groep 1 en 2, waardoor kleine kinderen vertrouwd worden gemaakt met boeken en verhalen. Een doorgaande lijn van leesonderwijs, beginnend bij het jongste kind, wordt daarmee ingezet.

Boom wordt maan

In 1991 verscheen, weer van de hand van Caesarius Mommers, de derde versie van 'Veilig leren lezen', met eraan gekoppeld de vernieuwde schrijfmethode 'Pennenstreken'. Hiervoor werd 'boom' uit boom, roos, vis vervangen door 'maan' omdat de 'm' geschikter was als eerste letter om te leren schrijven. Deze versie was geschikt voor het aanvankelijk leesonderwijs in groep 3. De kleuterschool en de lagere school waren inmiddels samengevoegd tot basisschool. Voor de kleuters uit de groepen 1 en 2 werd 'Schatkist' ontwikkeld en bij beide methoden werd in deze periode nieuw spel materiaal ingezet.

In 1981 werd de tweede versie van 'Veilig leren lezen' uitgegeven, nog altijd met illustraties van Toos Koedam, maar nu in meerkleurendruk. In deze herziene methode waren de onderzoeksresultaten van de eerste jaren verwerkt. Voor het eerst werd er een schrijfmethode 'Schrijftaal' geheten, aan deze leesmethode gekoppeld, samen met veel ondersteunend educatief materiaal.

Voortdurend bijsturen

Alle nieuwe methodes werden vroeger of later aangepast aan de specifieke eisen van één school of die ene leerkracht. Ook nu nog zorgen algemene ontwikkelingen in het onderwijs, studies, onderzoeken of maatschappelijke veranderingen steeds weer voor aanpassingen in de manier van lesgeven. Daarnaast zijn technische ontwikkelingen zoals het gebruik van de computer in het onderwijs, aanleiding geweest om methodes nog eens grondig onder de loep te nemen en te herzien. Een methode bestaat vrijwel altijd uit klassikaal materiaal en individuele leermiddelen.

Voor het gebruik in de groep zijn er computerprogramma's voor digitale schoolborden, wandplaten, spelletjes en voorleesboeken. Voor individueel gebruik zijn er werkboekjes, letterdozen, leesboeken en tegenwoordig ook oefenprogramma's voor op de computer. Alle materialen zijn zonder uitzondering met veel liefde voor het kind én voor lezen vormgegeven! In het basisonderwijs kennen we tegenwoordig een doorlopende leerlijn. Dat wil zeggen dat de kleuterschool en de lagere school zijn samengevoegd tot één basisschool. In groep 3, op zesjarige leeftijd, wordt doorgaans begonnen met het leesonderwijs. In de eerste twee groepen wordt de basis hiervoor al gelegd door de kinderen kennis te laten maken met lettertekens en klanken. Daarnaast is voorlezen een vast onderdeel, net zoals woordspelletjes, rijmpjes en liedjes.

De methode 'Veilig leren lezen' heeft tegenwoordig zelfs een module waarmee de leerkracht de ouders van groep 3 kan laten ervaren hoe moeilijk het ook al weer was om te leren lezen op zesjarige leeftijd. Leren lezen is niet iets van alleen kind en leerkracht, de betrokkenheid van de ouders is noodzakelijk om het geleerde regelmatig, en vooral met plezier te oefenen.

Individueel leren lezen

Een belangrijke ontwikkeling is het aanbieden van leesonderwijs op verschillende niveaus. Er zijn immers 'vlotte lezers' en kinderen die meer begeleiding nodig hebben. Met de gedifferentieerde methodes kunnen kinderen zelfstandig, samen met de leerkracht, of in groepjes werken. In die groepjes kunnen kinderen van uiteenlopende niveaus zitten, zodat ze van elkaar kunnen leren. Bij vrijwel alle methodes wordt materiaal ontwikkeld voor de computer en het digitale schoolbord. Er worden koppelingen gemaakt met schrijf- en taalmethodes, er verschijnen series leesboeken, letterdozen en spelletjes.

AVI

AVI betekent 'analyse van individualiseringsvormen' en is een systeem dat in 1977 werd ontwikkeld en in 1994 gemoderniseerd om in het leesonderwijs kinderen individueel te kunnen beoordelen. Het AVI-systeem beoordeelt twee verschillende dingen: de moeilijkheidsgraad van teksten en de leesvaardigheid van de individuele leerling. In 2008 is het systeem drastisch veranderd. De oude, individuele AVI-toets is vervangen door de groepstoets van CITO. Groep 3 wordt getoetst op leesteknik en de groepen 4 tot en met 7 op leestempo. Alleen de zwakke lezers, of de lezers waarover twijfels bestaan, maken alsnog de AVI-toets voor meer persoonlijke informatie.

De technische moeilijkheidsgraad -het AVI niveau- van kinderleesboeken, wordt bepaald met een door CITO gemaakte index. Het vernieuwde AVI-systeem heeft twaalf niveaus die zijn gekoppeld aan de groepen in het Nederlandse basisonderwijs. De codering is gekoppeld aan het leesniveau van de gemiddelde leerling in een groep. De codering begint met AVI-Start, vergelijkbaar met het oude AVI-1 voor beginnende lezers; daarna komt AVI-M3, wat staat voor het niveau van Midden groep 3; vervolgens komt AVI-E3 voor Eind groep 3. De codering gaat op dezelfde manier verder voor de groepen 4, 5, 6 en 7; het niveau na AVI-E7 wordt aangeduid met AVI-Plus.

Wat is dyslexie?

Dyslexie is een informatieverwerkingsstoornis in de hersenen. Dit heeft te maken met de samenwerking tussen de linker- en rechterhersenhelft. Hierdoor gaat alles wat met het leren van taal te maken heeft moeizamer en langzamer. Het spellen en lezen van woorden zal bij kinderen met dyslexie moeizaam gaan of niet geautomatiseerd worden. Kinderen met dyslexie kunnen moeilijk klanken aan letters koppelen en letters aan klanken.

Het probleem zit hem in het leggen, onthouden en weer oproepen van de koppelingen. Kinderen met dyslexie hebben vaak ook problemen met de motoriek en dan vooral hun links/rechts coördinatie. (Bron: Stichting Dyslexie Nederland)

Hoe is de speurtocht tot stand gekomen?

In het schooljaar 2008-2009 hebben tweedejaars studenten van Fontys PABO Tilburg een minor 'taal' gevolgd. 14 studenten hebben voor de tentoonstelling LeeS in het Scription diverse inhoudelijke thema's of activiteiten uitgewerkt. Rosalie de Kooning en Marijke Agterdenbos hebben een speurtocht ontwikkeld met als thema dyslexie. Het basisonderwijs is vanzelfsprekend als doelgroep aangehouden.

“De speurtocht is speciaal voor kinderen met dyslexie ontworpen en uitgezet. We hopen dat zij vooral plezier beleven tijdens de speurtocht en dat ze inzien dat ‘ bezig zijn met woorden ’ ook leuk kan zijn. Voor kinderen zonder leesproblemen of een leesachterstand is deze speurtocht ook leuk en leerzaam om te doen. Wij willen hen vooral laten ervaren hoe het is om problemen met lezen te hebben, zodat zij daar meer begrip voor kunnen opbrengen in het vervolg.” Waarom een speurtocht, wat is de toegevoegde waarde ervan?

- Een speurtocht stelt kinderen op de proef, mits ze gemotiveerd zijn, kunnen ze het uiterste in zichzelf naar boven halen.
  - De woorden die in de speurtocht centraal staan zijn aan een sfeer gekoppeld: spannend/griezel of spel/speelgoed. Samenhang tussen woord en sfeer zorgt voor duidelijkheid. Elk woord roept een associatie op, die de kinderen vervolgens zelf in verband brengen met een sfeer.
  - Doordat ze woorden moeten zoeken die bij een ‘probleem’ horen, wordt de cognitieve ontwikkeling gestimuleerd.
  - Bewegend door de ruimte ontwikkelt een kind niet alleen ruimtelijk inzicht maar ook gevoel voor tijd en tijdsduur. ‘Eerst was ik hier, nu ben ik daar’.
  - Als kinderen de speurtocht samen maken, zijn zij ook sociaal bezig. Ze kunnen elkaar helpen en motiveren om bijvoorbeeld het volgende woord te zoeken.
  - Kinderen ondergaan bovenstaande ontwikkelingsgebieden in het onderbewustzijn. Maar hopelijk ervaren ze wel het plezier van ‘leren lezen’ of ‘ bezig zijn met letters en woorden ’.
- (Bron: Dyslexie, wat nu? Signalement en aanpak van lees- en spellingsproblemen Ard Nieuwenbroek, Berkhout Nijmegen bv en KPC)

Hoe werkt de speurtocht?

Wil jij de jongens en meiden helpen, die moeite hebben met het lezen, schrijven en uitspreken van woorden?

Je hebt nodig:

- potlood + antwoordvel

Wat ga je doen:

1. Zoek op de panelen van deze tentoonstelling, 1 van de jongens en meiden.
2. Lees wat hij of zij jou wil vertellen.
3. Ga op hetzelfde paneel op zoek naar twee woorden. Zijn de woorden goed geschreven?
4. Schrijf de woorden, op de juiste manier, op het antwoordvel, bij de juiste persoon op.
5. Herhaal stap 1 tot en met 4 totdat je alle jongens en meiden hebt geholpen met lezen, schrijven en uitspreken van de woorden.

Succes!

Laaggeletterdheid

een thema van scryption:

wat als leren lezen niet lukt

Ne arken to gom. Alp henk toges duur kan, somp wilk te haren oom stour. Baam de gers in hut overgedaren met aller te vielen. Sank te behuren in het gezind voor de afgeropen deut in gewoog te halen. Alp def repers in getrokken vaar want begin sommuurs om heerck op tabels en fedronger. oms gaat on het gesien te haren in huus en bezoon, en vaal ek eniken per saart en bewokendegeerd de abels. An altijd is bij heet de vrachtwaggel in af monnel. Kan iedels bij geer te koeren en te kanen in huuf, tesschaar bij een tentoonstelling.

Moeilijk voor te stellen hoe het is om niet te kunnen lezen? Wel de letters te herkennen, maar de zinnen niet te begrijpen? Dat probleem ondervindt een laaggeletterde iedere dag, overal.

De gevolgen

Onvoldoende kunnen lezen en schrijven

Mensen die laaggeletterd zijn kunnen onvoldoende lezen en schrijven. Hierdoor kunnen zij in het dagelijkse leven of op het werk minder goed functioneren. Doordat laaggeletterdheid vaak geheim wordt gehouden denken veel mensen dat zij de enigen zijn met het probleem. Toch hebben we het in Nederland over anderhalf miljoen mensen, dat is ongeveer 1 op de 8 volwassenen. Laaggeletterdheid komt voor bij jonge en oude mensen, bij mannen en vrouwen, bij werkenden en niet-werkenden, op het platteland en in de stad. Van deze anderhalf miljoen mensen is één miljoen autochtoon en een half miljoen allochtoon. Van de één miljoen autochtonen kan een kwart helemaal niet lezen, we noemen dat ook wel analfabeet. Onder de half miljoen allochtonen zijn mensen die in hun eigen moedertaal wel kunnen lezen en schrijven. Deze groep heeft minder last van schaamte. Laaggeletterdheid kost de maatschappij jaarlijks 540 miljoen euro.

Een ongeluk komt nooit alleen

Laaggeletterden hebben een gebrekkige taalontwikkeling en zijn vaak slecht in rekenen. Hierdoor kunnen ze niet deelnemen aan het arbeidsproces op het niveau dat intellectueel bij hen past. Bovendien kunnen ze geen gebruik maken van e-mail en internet en kunnen of durven ze niet mee te doen aan activiteiten. Zelfstandig formulieren invullen zoals bijvoorbeeld voor het aanvragen van huursubsidie, zorgtoeslag of kinderopvang levert moeilijkheden, waardoor ook nog financiële problemen kunnen ontstaan. Het niet kunnen lezen van straatnaamborden, vertrektijden van treinen en ANWB-borden weerhoudt ze ervan te reizen. Daardoor raken ze gemakkelijk geïsoleerd. Hun kinderen worden thuis niet voorgelezen of geholpen met schoolwerk, waardoor ook zij het risico lopen een achterstand te ontwikkelen en laaggeletterd te raken.

Onderwijs

Uitval in het onderwijs

Door onvoldoende aandacht en begeleiding bij het leren lezen, krijgen leerlingen op de basisschool moeite met andere vakken. Ze hebben het gevoel dat ze het niet meer kunnen volgen en dat ze het toch nooit zullen leren. Deze kinderen haken in de bovenbouw van de basisschool af. 25% van alle basisschoolleerlingen verlaat groep 8 met de leesvaardigheid van het begin van groep 6. In het beroepsonderwijs kan 30% van de jongeren niet mee op niveau 1 en 2. Deze kinderen zijn niet in staat zelfstandig hun

kennis en vaardigheden te ontwikkelen en kunnen daardoor hun doelen en toekomstdromen niet realiseren. Vaak zoeken ze compensatie in het beoefenen van een sport.

Beginnen met een achterstand

Er zijn veel verschillende oorzaken voor laaggeletterdheid en soms is er zelfs sprake van een combinatie van oorzaken. Sommige groepen mensen hebben een grotere kans op het ontwikkelen van lees- en schrijfproblemen.

- Mensen met concentratiestoornissen of een tekort aan discipline.
- Mensen met specifieke lees- en schrijfproblemen zoals taalzwakte en dyslexie.
- Mensen met een taalachterstand doordat thuis uitsluitend een andere taal wordt gesproken.
- Mensen die opgroeien in een omgeving zonder boeken, kranten of tijdschriften en zo niet gestimuleerd worden om te lezen en te schrijven.
- Mensen met weinig opleiding, door bijvoorbeeld ziekte, lichamelijke of geestelijke handicap, spijbelen, voortijdig schoolverlaten of een reizend bestaan.
- Mensen die hun lees- en schrijfvaardigheid niet voldoende gebruiken.

Aanpak

Signaleren en herkennen

- Een laaggeletterde ouder schaamt zich vaak en zegt dan van zichzelf: “Ik ben niet goed in taal”. Hij leest niet voor en leest geen schoolrapporten of briefjes van school, uit angst dat zijn kinderen het zullen ontdekken.
- Post verdwijnt ongeopend in de prullenbak.
- Laaggeletterden hebben een goed getraind geheugen en beschikken over uiteenlopende smoezen om hun probleem te verbergen.

Meer weten: 0800 023 44 44

Daar trappen we niet meer in...

- Laaggeletterden vragen erg vaak om uitleg, ook over dingen die heel gemakkelijk op te zoeken zijn.
- Op school verzucht de ouder dat “school’ zó veranderd” is dat hij het niet meer kan bijhouden.
- Mensen vertellen dat ze dyslectisch zijn.
- Kinderen zijn erg negatief over school, ze zijn angstig en gespannen.
- Op het werk tonen mensen geen belangstelling voor cursussen, ze hebben moeite met roosters, werkinstructies en werkbonnen.
- In de supermarkt vragen mensen hulp aan personeel omdat ze dingen ‘niet kunnen vinden’.

We doen al veel, maar nog niet genoeg

- Het consultatiebureau besteedt aandacht aan de taalontwikkeling van de peuter. Een slechte ontwikkeling kan betekenen dat de ouder laaggeletterd is.
- In het onderwijs wordt voorlichting aan leerkrachten gegeven, zodat zij problemen leren herkennen.
- In het basisonderwijs zorgen interne begeleiders voor signalering en preventie en remedial teachers voor extra begeleiding.
- De PABO’s besteden aandacht aan het probleem, om de leerkrachten voor de toekomst te wapenen met de nodige kennis.
- Er wordt landelijk gewerkt aan betere leerlingvolgsystemen.
- Gemeentes en provincies zetten hun netwerken in om laaggeletterden te motiveren een

opleiding te volgen.

- Bedrijven waar bovengemiddeld veel laaggeletterden werken worden door de overheid gevraagd hun werknemers te motiveren om hun lees en schrijfachterstand aan te pakken.
- Ex-laaggeletterden zetten zich in als ambassadeurs, om te laten zien wat het met je leven kan doen wanneer je alsnog leert lezen.

Smoezen top 10

1. “Sorry, ik ben mijn bril vergeten.”
2. “Dat formulier vul ik thuis wel in.”
3. “Ik schrijf zo onleesbaar, doe jij dat maar voor me.”
4. “Dat werkbriefje krijg je straks van me.”
5. “Ik laat de kinderen altijd boodschappen doen.”
6. “Die bijsluiters zijn allemaal zo ingewikkeld.”
7. “Oh, ik dacht dat die afspraak morgen was.”
8. “Die hoofdpijn gaat maar niet over.”
9. “De televisie geeft toch al informatie genoeg?”
10. “Ik kan niet lezen, omdat ik woordblind ben.”